

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ В УЧНІВСЬКИХ ГРУПАХ З РІЗНИМИ ТИПАМИ І МОДЕЛЯМИ ВЗАЄМОДІЇ З УЧИТЕЛЕМ

Хоменко Є. Г.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Yevheniia1986@gmail.com

В умовах оптимізації навчального процесу, переходу у нові, якісні форми навчання, актуальним залишається сприятливий психологічний клімат учнівського колективу. Адже взаємодія як усередині колективу учнів так і з учителями, зокрема, класними керівниками, відіграє важливу роль для розвитку особистості учнів, і відповідно, для більш ефективного навчального процесу.

У своєму дослідженні ми спираємося на теорію систем у психологічній науці, і виходимо з визначення типів і моделей взаємодії, запропонованих Седих К. В., а саме: ієрархічна та підтримуюча моделі взаємодії та пряма взаємодія, альянсно-коаліційний тип взаємодії, лідерськи-опосередкований тип взаємодії.

Ми виходимо з передбачення, що типи та моделі взаємодії в освітньому середовищі є системоутворюючим фактором її функціонування. Відповідно, саме тип і модель взаємодії задають ряд параметрів, важливих для функціонування дитячого колективу. Разом із тим, актуальним залишаються два напрямки інтерпретації отриманих даних, що реалізуються у даному розділі, і відображають вивчення інтрапсихічних та інтрапсихічних механізмів функціонування взаємодії в освітньому середовищі. Зокрема, важливі такі: 1) порівняння показників соціально-психологічного клімату в групах із різними типами та моделями взаємодії в освітньому середовищі; 2) порівняння показників інтрапсихічних характеристик вчителів, які реалізують різні типи і моделі взаємодії в освітньому середовищі.

Тож, порівняємо вираженість соціально-психологічного клімату в навчальних класах із різним типом та моделлю взаємодії. Зокрема, в таблиці 1 подано порівняння показників соціально-психологічного клімату в навчальних класах із різною моделлю взаємодії.

Таблиця 1 – Показники соціально-психологічного клімату учнівських колективів із різною моделлю взаємодії освітнього середовища

Підтримуюча модель взаємодії	Ієрархічна модель взаємодії	<i>t</i>
10,22±5,7	4,05±5,5	13,520**

Як свідчать дані *таблиці 1*, показники соціально-психологічного клімату у групах учнів із підтримуючою та ієрархічною моделлю взаємодії суттєво відрізняються ($t=13,520$, $p\leq 0,01$). Тобто, можемо стверджувати, що в межах підтримуючої моделі взаємодії, де вчителі контактують з учнями, постійно

взаємодіють із ними, реалізуючи контакти з усією сукупністю учнів, соціально-психологічний клімат є більш привабливим. Учні в умовах постійної взаємодії з вчителем більше прагнуть перебувати в колективі, більше довіряють освітньому середовищу та мають позитивні емоції від перебування в такому колективі.

Натомість, серед учнів із класів з ієрархічною взаємодією показник соціально-психологічного клімату набагато менший, адже різниця в середніх значеннях становить 6,17. Тобто, в умовах вираженої ієрархічної взаємодії, коли вчитель реалізовує комунікацію не з усіма учнями одночасно, а через ієрархію внутрішньогрупових стосунків, учні характеризуються нижчими показниками соціально-психологічного клімату. Не маючи достатньої кількості психологічного контакту з вчителем, представники таких класів почувають себе самотніми, не спроможними задовольнити кількість спілкування з вчителем у достатній кількості. Можливо, низький показник клімату в таких класах пов'язаний також і з вибором учнів для активу класу. Тобто, більшість учнів, що не входять до активу класу, прагнуть займати більш лідируючі позиції, а займають другорядні. Окрім того, учням можуть не подобатися ті, хто входять до активу, вони можуть мати до них негативне ставлення, що генералізуються і на ставлення до вчителя.

Отже, виявлено, що підтримуюча модель взаємодії сприяє підвищенню показника соціально-психологічного клімату, а ієрархічна модель – передбачає зниження цього показника.

У таблиці 2 подано показники вираженості соціально-психологічного клімату учнівських колективів із різними типами взаємодії.

Таблиця 2 – Показники вираженості соціально-психологічного клімату учнівських колективів із різними типами взаємодії

Пряма взаємодія (ПВ)	Альянсно-коаліційна взаємодія (АКВ)	Лідерсько-опосередкована взаємодія (ЛОВ)
9,8±5,97	6,39±6,15	4,39±5,46

Як видно з таблиці 2, найбільш виражений показник соціально-психологічного клімату в групах із прямим типом взаємодії, де вчитель контактує з кожним учнем, здійснюючи психологічний контакт та задовольняючи потребу учнів у підтримці, взаємодії, уточненні інформації, тощо. За таких умов учні знаходяться у психологічному контакті з вчителем і їм емоційно легше в навчальному середовищі, що викликає у них почуття комфорту, задоволення, причетності та прагнення перебувати у такому навчальному середовищі. Менший показник соціально-психологічного клімату в типі альянсно-коаліційної взаємодії, де вчитель взаємодіє з окремими учнями учнів, об'єднаними навколо навчальних чи інших інтересів. За такого типу взаємодії в освітньому середовищі вчитель вибудовує систему контактів не з кожним учнем, а з групами учнів, підбираючи підхід до їх спільнот. В такому випадку учні мають нижчий соціально-психологічний клімат, оскільки їх індивідуальні психологічні потреби на контакт із вчителем дещо нівелюються,

а створений вчителем патерн взаємодії з групою учнів є більш узагальненим і не може охопити усі потреби учнів, що складають певну групу.

Найнижчий показник соціально-психологічного клімату в лідерсько-опосередкованому типі взаємодії, де вчитель взаємодіє не з кожним учнем, не з групами учнів, а з активом класу, який, в подальшому, взаємодіє з іншими учнями. За таких умов вчитель втрачає психологічний контакт з великою частиною учнів, заміщуючи контакти з ними контактами з активом класу. У свою чергу, актив класу може викривляти повідомлення від учнів до вчителя, чи від вчителя до учнів, що призводить до погіршення соціально-психологічного клімату. Крім того, сам актив класу може сприйматися іншими учнями негативно, а його поведінка може переслідувати досягнення своїх інтересів підвищення соціометричного статусу, реалізації власних потреб за рахунок інших учнів, що не входять до активу класу. Тобто, соціально-психологічний клімат в групах із лідерсько-опосередкованим типом взаємодії є найнижчим.

У таблиці 3 подано статистичні відмінності у вираженості соціально-психологічного клімату учнів, які навчаються у класах з різними типами взаємодії.

Таблиця 3 – Статистичні відмінності у вираженості соціально-психологічного клімату учнів, які навчаються у класах з різними типами взаємодії

	ПВ	АКВ	ЛОВ
ПВ		5,148**	9,720**
АКВ	5,148**		3,780**
ЛОВ	9,720**	3,780**	

Як бачимо з таблиці 3, наявні статистично значущі відмінності у проявах показника соціально-психологічного клімату. Зокрема, в групі з прямим типом взаємодії соціально-психологічний клімат дійсно вищий, ніж в групах з альянсно-коаліційним ($t=5,148, p \leq 0,01$) та лідерсько-опосередкованим ($t=9,720, p \leq 0,01$) типом. При цьому, показники клімату відрізняються і в останніх двох групах. Так, клімат в групі з альянсно-коаліційним типом взаємодії вищий, ніж у групі з лідерсько-опосередкованою взаємодією ($t=3,780, p \leq 0,01$). Тобто, статистично доведено, що найвищий рівень соціально-психологічного клімату в групах із прямим типом взаємодії, менше виражений – в групах із альянсно-коаліційним типом взаємодії, найменш виражений – в групах із лідерсько-опосередкованим типом.

Отже, організація взаємодії в освітньому середовищі за підтримуючою моделлю сприяє оптимізації показників соціально-психологічного клімату в учнівському класі, натомість організація за ієрархічною моделлю виражається в зниженні показників клімату серед досліджуваних. Таким чином, встановлено, що психологічний контакт вчителя з усіма учнями класного колективу є вагомим умовою їх благополуччя та задоволеності від перебування у такій групі.

Список використаних джерел:

1. Пушкар, З., & Войтович, Г. (2013). Соціально-психологічний клімат в колективі та чинники, що впливають на його формування.
2. Седих, К. В. (2008). Психологія взаємодії систем: «сім'я і освітні інституції» [монографія] / К. Седих. Полтава: Довкілля.
3. Седих К. В. Чинники психологічної взаємодії в системі сім'я – школа / К. В.Седих // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т.7. – Вип. 4. – К., 2005. – С. 187–194.
4. Khomenko Y., The research of student's psechology climate at secondary school. / Yevheniia Khomenko // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VII (85), Issue: 208, 2019 Nov. P. 57–62.